

Mühterem dinleyiciler.

Rahatsızlığım, huzurunuzda bulunarak, mezuzatımı bizzat sunmama imkân bırakmadı. Mazur görmenizi istirham ederim.

Temas edeceğim konu, "Sultan Abdulhamid devrinde Basın"dır. Konuya girmeden evvel basın takihimize bir göz atmak zarureti vardır.

Basın sözü edildiğinde bu mevhüm ile ifadesini bulan her nesneyi, ancak matbaa aracılığı ile elde edilebilinen, "basın ve matbaa" adeta yapışık kardeşler gibi tek bir varlık halinde önmüze çıkmaktadır.

Basını meydana getiren matbaa, 1450 lerde icad edilmiş, bize ise icadından 270 sene sonra, 1727 de kullanılmaya başlanmıştır.

Bugün "gazete" dedığımız, aynı isim altında 1635 de Fransa da ~~dünya~~
ya getirilmiştir. Bizde ilk Türkçe gazete bundan 194 sene sonra, Misir'da, "Vekayi-i Misriye" ismiyle Misirda 1829 da, Takvim-i Vekai olarak da, 1831 de İstanbul da çıkarılabilmiştir.

Matbaayı, icadından 270th Lil sonra kullanmaya başlayabilmemiz, onun sayesinde meydana gelebilen gazetenin de bizde taklid olunmasını geciktirmiştir.

Halbuki, ecdadımız osmanlılar, matbaayı sadece görüş olarak değil, icadının daha 50. yılında, İstanbul ve Selanik te kurulup işletilmesine müsaade etmiglerdir. Bundan 500 yıl evvel, İspanya Kralı Ferdinand ve Kraliçesi Isabel, Endülüs devletini yok ettikten sonra, İspanya topraklarında yaşayan Musevilerden, tanassur etmemi reddedenleri diri diri yakmaya başladığı öğrenilince, II. Sultan Bayezid Yelkenlilerini gönderip Beşyüzbün Musevi ~~MÜMÜKÜN~~ yi devletine alıp Selanik ve İstanbul'a yerleştirmiştir. Bunlarla beraberlerinde getirdikleri matbaalarını kuruş kitap basmalarına da izin verdi.

1550 yıllarına kadar İstanbul da on, Selanikte yedi Yahudi matbaası vardı. Bunlar İbranice ve İspanyolca bastırdıkları eserlerin iç kapağında "II. Sultan Bayezid Hanın gölgesinde basılmıştır" ibar-

resini daima koymuşlardır.

Yine, ecdadımmızın "gazete" ile ilk temaslari, Viyana Muhasarasi boyunca 1683 te olmuştur. Temmuz ortasından Eylül ortasına kadar, iki ay süren kuşatma boyunca, Avusturyalılar "Uçan Sahife" (Flug Schrift) ismini verdikleri, günlük çarşırmalar ve kuşatma haberlerini veren, gravürlerle süslü gazete çıkarmışlardır.

17. Yüzyıl sonuna kadar, her hususta ve her alanda, o devir dünyasının en ileri Devleti iken, biz yerimizde saymaya başladığımız zamanlarda, Batı aleminin ~~DESTEK~~ evvela bize yetişmesi sonra da gecmesini, Dinimiz hakkında gerçek hiçbir bilgiye sahip olmayan bir takım bedbahtlar, Batının başarısını Hristiyan oğullarına atf etmeye kadar varırlar.

Bu bedbahtların içinde, İslamiyet ilerlemeye, yeniliğe engel bir dindiri . Bu bedbahtlar 15. Yüzyıl Avrupasının birçok şehrine mutlak hakim bulunan Rühbənin, "İncile muhaliftir" diyerek matbaayı şehirlerine sokmazken, biz Türklerin 1492 de, diğer bir dine sahip yabancı insanların, yeni bir icadla işletme yeri açmalarına yabancı dil ve dinde kitap basmalarına müsaade etmiş bulunmamızı görmezlikten gelirler. Bundanda yetinmezler ve "Din Uleması" memlekete matbaayı sokmadı, makine ile kitap basılmaz dedi, bu yüzden Türk halkı cahil kaldı" diyerek hezyanlarda bulunurlar.

Maalesef, aynı hatalı sözleri, eski bir Devlet Başkanımızın ağzından, hemde ~~DESTEK~~ TV ekranlarından dinlemiş ve üzülmüş tük.

Bu üzücü konuyu kapatmadan önceki hatırlatelim.

Matbaanın menieketimize geç girişinin sebebi 18. Yüzyıl sonlarına kadar, matbaa teknığının son derece iptidai oğlu, bu yüzden de bizim eski harflerimiz ile, bu iptidai teknığın istenen neticeyi veremesindendir.

18. yüzyıl sonlarına kadar, baskı makinası denilen alet, bugünkü gazetelerin yarı sahife ebadında, büyük bir mengeneden ibarettir. Latin alfabesi, teker, teker harflerin yanına gelmeleriyle kelimeyi oluşturmalar. Bunların dizilmeleri ile meydana getirilen sahifeler, kalıp halinde mengeneye konur, üzerleri mürekkeplendir, üstine bir tabaka kağıt serilir, mengene sıkıştırılır, mürekkepli harflerin izi kağıda çıkar. Baskı olmştur. İyi netice alınması için de parlak olmayan kalınca bir kağıt kullanılması esastır. ~~İBBRİYERERERERERERERERERERERER~~
Bu ameliye ile notice elde edildiğinden, ıgleme "baskı" denilmektedir.

İbrahim Müteferrika'nın, 1727'de açtığı ~~YILIMLILIMLIMLIMLIMLIMLIMLIMLIMLIMLIM~~ yerin ismine "Matbaa" denmesinin sebebi "Tab tan -Baskı" kelimesinden olusan ve "basan" anlamını taşımاسındandır.

Bu yolda elde edilen baskı kitaplar çirkin ve kabadır. Merak edenlere, Süleymaniye Kütüphanesinde Müteferrika baskalarına bir göz atmalarını ve sahifelerinin yüzünü elleriyle yoklamalarını tavsiye ederim. Sahife yüzünde, arka sahifelerin yazılarının mengenenin baskısı yüzünden, sahifenin diğer yüzünde hasıl etikleri püttirleri hissedebilirlerdir. Halbuki o ~~hal~~ yıllarda mührelenmiş kağıtlar üzerinde hattatların yazma kitapları, isterlikte hemen hemen basna lili kitap fiasına bulundığından, Müteferrika baskaları rafet görmemig, matbaa 30 kader eser basıp faaliyetini tatil etmiştir. Üstelik her bir eser, 500 adetten ibaret basıldığı halde, 1930 lu yıllarda, hila sahafalarда ehven fiaslarında bulunurlardı.

Matbaada kullanılan Batı dillerinden Latin Alfabesi 32- 36 harften oluşur. Bir okadarda Majiskül harf vardır. Arap harfi matbaa takımı ise 624 harf ve harf parçasından oluşur. Bu yüzden bu iptidai matbaada Latin, Kiril, Gotik gibi, eski deşimle, Münfasila denen tek tek harfler

kullanan memleketlerin yazılarının uygun olmasına mukabil, Arap harflerinin alfabetesinde ēzverişli bulunmamasının sebebi, Arap alfabesi ile bir kelimeyi meydana getirmek, teker teker harflerin yan yana dizmeyece olmayıp bir takım hanf parçacıklarını birbirine rapsetmekle ille kelimeyi oluşturmak zarureti vardır.

Bu gerçekleri birde Ecnebi ağızından dinleyelim

Alman yazar Garsten Niebuhr, 1772 de yazdığı "Arabistan Görünümleri" (Beschreibung von Arabien) eserinde, gerceği teferruatı ile anlatır ve ilâve eder. "Osmanlı din adamlarının ve ülemanın, matbaaya karşı geldikleri yalanını Batılılar uydurmıştır. Bugünkü matbaa teknigi gelişmedikçe, arap harfli memleketlerde baskı ile kitap tutunamaz. Ni̇teki̇m İstanbulda İbrahim Efendi nin Matbaasında rağbetsizlikten kapatılmıştır." (sahife 216).

Din ülemasını ve görevlilerin matbaaya hiçbir zaman karşı gelmemiş olduğunu ispat eden önumüzde bir belge vardır. Rahmetli Seyfeddin Özeğe nin 5 ciltlik "Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu" num inceleyin. Matbaa denen aletler henüz birer mengene ve bir iki kasa yazıtın ibaret olduğu devirlerde pek çok Hafız, İmam ve Hacı nın evlerinde bu ilkel matbaalarla kitap bastıklarını görmüş olursunuz. Eğer Din Üleması ve Din adamlarımız matbaaya karşı gelecek taassupta olsaydı hiçbirinin evinde matbaa açması mümkün olmazdı.

Bugüne kadar maalesef hâla Osmanlı Basını Tarihi yazılmış değildir. Bizim, basım tarihi denen eserler, "Osmanlı Devletinin Türkçe Basınının Tarihi" dir. Bu kabil eserleri kaleme alanların da pekçoğu ilk Türkçe Gazetenin Takvim-i Vekayı olmayıp, "Vekayı-i Mısriye" olduğunun farkında bile degillerdir. ~~YALNIZ YAZIL~~

Vekayı-i Mısriye, Mısır Valisi Mavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından, Mısırda 1829 da çıkarılmıştır. Gazete Türkcedir. Türkçe yazılarının özeti Arapça verilmiştir. Mehmet Ali Paşa Türk tür. Türkçeyi Arap

dünyasına yarmak için büyük gayret saffetmiştir. Büttin resmi devair arasında, adet üzere yapılan Arapça yazışmaları yasaklatıp Türkçe olmalarını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti hudutları içinde 22 dilde gazete ve kitap yayınlanmıştır. Bu dillerin sahiplerinin hepsi devletin tabaasıdır. Binaenaleyh, kendi dillerinde yayınladıkları gazeteler, ne Ermeni nin ne Fransız in ne Bulgar in gazetesidir. Bunlar Devletin, dili Türkçe, Rumca, Boşnakça olan tabaasını gazeteleri, kitapları yani devletin gazete ve kitaplarıdır. Zaten dünyada Osmanlı Devletinden başka, azınlıklarına, ana dillerinde gazete, dergi çıkarmak, kitap kayınlamak ~~İLK~~ hakkını veren başka hiçbir devlet yok görülmemiştir.

Osmanlı devleti hudutları içinde muhtelif dillerde azınlıkların çıkardıkları gazeteleri, çıkış tarihi sırası ile belirtelim.

LİSE

1818 Sırpça - 1821 Fransızca - 1822 Rumca - 1826 İngilizce
1831arsca - 1832 Ermenice - 1844 Bulgarca + 1846 Yahudice
1850 İtalyanca - 1850 Rumence - 1855 Arapça - 1876 Arnavutca

Göründüğü gibi bu gazetelerin hepsi, Sultan Abdulhamid in cüluşundan evvel yayınlanmışlardır. Bunların içinde Hünkarın Cüluşuna yetişmiş olanlarda vardır.

Sultan Abdulhamid devrinde bu dillerde gazete ve dergiler, kitapları çıkmaga devam ettirildiği gibi, bunlara 1896 da ilk Almanca, ve 1899 da Çerkezce gazetelerde katılmıştır.

İstanbul da çıkan Türkçe ilk gazete 1831 de yayınlanan Takvim-i Vekayı devletin resmi gazeteleridir. Bunu 1841 de İlk özel gazete ~~İLK~~ Ceride-i Havadis takip etmiştir. Bu gazete bir kısım azınlık gazete lere olduğu gibi kendisinede devlet yardımını yapıldığından ve rec

6

diyenler bulunmaktadır ki yanlışlıtır.

Sultan Abdulaziz tahta çıktığında Sultan Mahmut zamanında kurulmuş Takvimi Vekayi ile Sultan Abdulmecid zamanında çıkmaya başlayan Ceride-i Havadis ile Türkçe üçüncü ~~İLL~~ ve öküz ikinci gazete İ Tercümani Ahval ve Türkçe döndüncü, özel üçüncü olan Ruznâme-i Ceride-i Havadis gazeteleri ile Türkiye nin ilk dergisi " Vekayi-i Tibbiye " i bulmuş idi. Kendi devrinde de Türkçe lll yeni gazete ve dergi ortaya çıkmıştır. Tabii aynı zamanda da akınlık dillerinde de dergi ve ~~İLL~~ gazeteler aynı nisbetlerde çoğalmıştır.

Devir, yine her zamanki gibi, Batı Devletlerinin, "dostluk maskesi altında" bizden birseyler koparıp devletimizi parçalamaya uğraştıklarını devârdir. Batı Devletleri azınlık gazetelerende menfaatlerine uygun yayınlar yaptırmaya yönelmişlerdir. Sadrazam Ali Paşa bu mazaratı, kısmende olsa önlemek ümidiyle, ilk basın sansürü sayılabilcek ve " Kararname-i Ali " (Yüce Kararname) denilen bir kararname çıkmıştır. Her ne kadar bu kararname bazı müzir yayınları önlemek için ~~İLL~~ faydalı olmuşsa da, Hükümet adamları elinde, hoşlanmadıkları herhangi bir yazıyida " Muzir " sayarak ~~İLL~~ keyfi sansür haline getirilmesinede yol açmıştır.

Sultan Abdülhamid 31 Ağustos 1876 da tahta çıkmış. 27 Nisan 1909 da hal edilmişti. 33 sene süren saltanî zamanındaki basın ve yayın hareketini ikiye ayırarak mütalea etmek gereklidir. : Devlet kuruluşlarının yayınları ve özel kesimin nesriyatı.

O devirde mutlakiyet idareleri karar ve icraat hususunda hesap vermek, açıklama yapmak gibi bir endişe taşımadıklarından, resmi kuruluşların yayınlarında propaganda gibi tatsız yazı ⁶ - ⁻ ve eserlere raslanmazdi. ⁷

Resmi kesimin yayınları, özel kuruluşların yapamayacağı, masrafını bile çıkaramayacak yayınarda bulunmaktı. Bu nesriyat, kültürümeye ve sosyal ^{sında} tarihimiz arşivine son derece yararlı eserler vermiştir. Bunların başnameler gelir, Devlet, Nezaret, Vilayet başnameleri.

7/11

- 7 -

Bizde ilk Devlet Salnamesini 1847 de Sultan Abdülmekid çıkartmıştır.

Saétanatında arka arkaya 16 yıl yayınlamış, halefi Abdülaziz yayına devam etmiş 15 yıl çıkarmış ~~Sultan Abdülhamid~~, Salnameleri daha da geniş ve gerekemmi hale getirip, haline kadar 33 yıl yayınlamıştır. Saltanati zamanında Nezaret Salnameleri olarak, İlimiyə, Askeriye, Maarif, Hariciye Salnamelerini de yayınlamıştır.

Ayrıca bu üç hünkâr devrinde, 38 vilâyete aid 480 Vilayet Salnamesi yayınlanmıştır. Bu yekünden, 328 adedi Sultan Abdülhamid devrine aiddir. ~~bu sâta Bâkanîmiz olmak üzere bütün bâkanlık menşüpâlârına skurâla-~~
~~ederkenin bu konudan da gerekimler dölätiyle emâle etmekle birlikte bu~~

~~Sultan Abdülhamid devrinde devleti, Hırap Yarım adasını, Libyayı, Rge Denizi Adalarını ve Rodosu işgâne alıyor, Balkanlar da Adriyatik Denizine kadar bize aid bukunuya göre Vâkif Oflâhiye adıyla şâhâne olarak yaşıyoruz. Bu seviyeye ulaşmış bulunana Vâkifmizın çâlisâmalârında, mütevelli~~
~~Boncuk outur, bu onumuzda bir yîn dirçok çâshâna he arındıra gâzî~~
~~Bâhiyye-i Kapostâsi'lin gözde bulunduğu kazımıstır.~~

Sultan Abdülhamid devri asarı içinde en çok yayılardan biri de, Vilâyet gazeteleridir. Ekserisi haftalık 19 Vilâyet gazete %ikâmiyeti ~~zâherde~~ ~~gelişebilir hale getirmiştir. Ancak bu sadeki gâzî~~
~~Yâkîn genelde hâkat kâtibîlerde sahîfe olubugu maddem arastırın hâbagâza~~
onbes günlük., aylık yayılarda bulunmuşlardır.

~~Resmî bölümün yayınları ne derece huzur verici ise, işte karşılıklı bulmamaktadır. Bu na râğmen temsâlatı sebeplerle tam kârîjîni bulmamaktadır. Buna rağmen sizdeki gâzîlerde, sâzâcâde bilinen~~
~~Basın ve Türk Kâğıza Galisîmâzâhâkâne, sâzâcâde bilinen~~
~~Bu huzursuzluk sadece yayıcıyı değil, yazarları hatta okuyucuları da sarmıştı~~
~~ile minâsebet kurmağa zorlaştı.~~

~~Sultan Abdülhamid'in saltanatı devrinde sadece 24 siyasi gazete~~
~~yayın hayatına girmiştir. Bu 24 gazetenin ise sadece 6 tanesi uzunca bir~~
~~ömür sahip olabilmisti. Bunlar İkdam, Saâh, Tercüman-o Halikat,~~
~~Trik - Saadet gazeteleridir.~~

Siyasi, haftalık, onbes günlük, aylık dergi ve gazetelerin yekunu 20 dir. Bunlar arasında da uzun ömürlü olabilenler dek ...

Bu dPnemde, çesit olarak, 49 Haftalık, Onbes günlük, Aylık ve 23 adettetebit edilememis 130 edebî dergi ve gazete çıkmıştır. İlmi mesleki yayın olarak da, bu 33 yıl zarfında, 9 Haftalık, 11 Onbes günlük, 12 Aylık dergi çıkmıştır. Bunların disinda, 6 Askeri, 6 Kadın, 9 çocuk, 6 Mizah dergisi çıkmıştır. Ancak bunların büyük çoğunluğunun, ya satssız- liktan üz beş nüsha çikap batmış veya sansür tarafından kapatılmıştır.

Evvela Sultan Abdülaziz devrinde "Kararname-i 1863 Ali" ismi ile basına ve "Encümen-i Teftis ve Muayene" adile kitap yayınına getirilen sansür, Sultan Abdülhamid devrinde son derece şodtlenmiş. yayın hayatını ağır bir bunalıma sokmutu.

Evvela Ali Paşa gibi dirayetli bir Veziri, sonra da Sultan Abdülhamid gibi, devrinin en zeki Devlet adamını bu à ajır sansüs hareketine sevk eden sebep ne idi? Sebep, evvela Namik Kemal, Ziya Paşa ve arkadaşlarının kurdukları "Yeni Osmanlılar" Cemiyetinin MESRUTİYET ilan ettirme gayeleri sonra da aynı gayeyi takibeden "Jön Türk" teskilati ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin, propaganda ve MESRİTİYETİ ZORLA İLAN ETTİRME YOLLARINI aramağa başlamalarıdır.

Gerek Yeni Osmanlılar kusağı, gerek Jön Türk gurubu, Osmanlı Devletinin bünyesinde Mesrutiyet idaresi kurulup kurulamayacağını ge tetkik etmişlerdir ne de bu konulara hakim siyasi bilgi, kültür ve tecrübeye sahip kimselerdi. Buna mukabil gerek Ali ve Fuad Pasalar gerekse sultan Abdülhamid, o devirde bizde Mesrutiyet ilan olunamayacağını müdriktiler. Fransa'da, Ingiltere'de, İtalya'da İskandinav Memleketlerinde Mesrutiyet

idaresi kurulabilir, zira oralarda, halkın yüzde doksanbes, i aynı ırk, aynı 4din, aynı dil, aynı meslek ve aynı kültüre sahip kimselerdir. Bizde ise Devletin asıl unsuru genel nüfusun ancak yüzde 30 u. Geri kalan yüzde Yetmiş yamali bohça. İstelik, Batı Devletlerince milliyetcilik ve bölgeliçlik hisleri durmadan bileben unsurlar. Böyle bir memlekette Mesutiyet ilan edilirse neti felaket olur. Netekim ettik. Oldu. Bu tehlikeyi gören Sultan Abdülhamid ihtilal hazırlıklarını, bölgeliçlik çabalarının, ancak gir sansür ve polis, hafifiye rejimi ile önleyebildi. Netekim bu sayede 33 sene Devletin bütendlüğü koruyabilmisti. Hünkarın hataları yok mu idi= Elbette vardi. Ama hatasız kul olmadığını, hatasızlığının Cehabi hakka mahsus olduğunu unutmayaşın